כתמה עבת Leontodon tuberosus -שורשים פורחת בחבל הים-תיכוני (דצמבר 2016)

כתבה: **ערגה אלוני**

כתמה עבת-שורשים *Leontodon tuberosus* משתייכת למשפחת המורכבים. זהו צמח רב-שנתי עשבוני (המיקריפטופיט) המצוי בחבל הים תיכוני, המקדים ללבלב ולפרוח בתחילת החורף לעיתים יחד עם **חיננית הבתה**. היכולת להקדים לבלוב ופריחה מתאפשרת בשל הימצאות ציצת שורשים מעובה בקרקע. בציצת השורשים נאגר מלאי מזון הנשמר בקרקע מהשלב שהצמח ירוק ומטמיע. כאשר החלקים הירוקים העל קרקעיים סיימו את תפקידם וקמלו, נותר מלאי מזון לעונת הצמיחה הבאה. בסתיו מתעורר ניצן ההתחדשות הממוקם על גבעול מקוצר מתרדמתו ומנצל את מאגר חומרי התשמורת לצמיחה ראשונית, מתפתחת שושנת עלים ושוב נאסף מאגר מזון לעתיד.

כתמה עבת-שורשים
מימין – עלים ותפרחות. צילם: ליאור אלמגור ©; משמאל – עלים, תפרחות וקרקפת עם פירות לקראת הפצה. צילם: גדי פולק ©
להגדלה – לחצו על התמונות

העלים מוארכים מסודרים בשושנת מעל הקרקע, בעלי טרף רחב, פשוטים, תמימים עד שסועים קלות, ושעירים. העלים הצעירים טובים לאכילה. הפרחים מסודרים בקרקפת שקוטרה 2–4 ס"מ, הני שאת על עוקץ שארכו 10-30 ס"מ. הפרחים בקרקפת, יושבים על מצעית חשופה שעטופה מבחוץ בדורים אחדים של חפי מעטפת רעופים, עליהם זיפים קצרים שחורים, המצויים גם על חלקו העליון של הגבעול. הזיפים מבדילים את קרקפות הכתמה ממיני מורכבים אחרים.

עשרות פרחים לשוניים, יושבים בצפיפות על המצעית. הם נפתחים ביום ונסגרים בלילה. הדור החיצוני הפרחים בעלי גוון כהה בצדם האחורי. הלשון ארוכה והיא למעשה איחוי של 5 אונות כותרת שהתאחו והתארכו. מספר האבקנים בכל פרח 5 והם יושבים על צינור הגביע. העלי בולט מבניהם. השחלה תחתית עשויה 2 עלי שחלה. הפרחים יוצרים אבקה הנאספת ע"י דבורים המאביקות של הפרחים.

כתמה עבת-שורשים
תמונות בסדר 4-1 מימין לשמאל – 1. הקרקפת נישאת על גבעול ארוך. צילמה: ערגה אלוני ©; 2. מראה מהצד של הקרקפת. בפרחים המרכזיים נראות הצלקות. צילמה: יעל אורגד ©; 3. קרקפת הנושאת פרחים לשוניים. במרכז בולט העלי של פרחי הדורים הפנימיים. צילמה: ערגה אלוני ©; 4. בפרחים הלשוניים התאחו על הכותרת לצורת לשון מוארכת. הקצה משונן. במרכז העליים של הפרחים הפנימיים. צילמה: ערגה אלוני ©
להגדלה – לחצו על התמונות

זרעונים מופצים מקרקפת של כתמה עבת שורשים. צילם: גדי פולק ©. להגדלה – לחצו על התמונה

עם סיום הפריחה מתפתחים פירות שהם זרעונים המצוידים בציצית. בקרקפת שתי צורות של זרעונים: זרעונים פנימיים המותאמים להפצה למרחק, להם ציצית מפותחת של שערות מנוצות שיכולות לשאת את הזרע למרחק באמצעות רוח. הזרעונים בדור החיצוני, חסרי ציצית כזאת, בראשם נזר מצוייץ בלבד. אלה מותאמים להפצה בקרבת מקום.

בעבר נחשבה **כתמה עבת-שורשים** כמין יחיד בסוג כתמה ושמה המדעי היה *Thrinicia tuberosa*. כיום היא נכללת בסוג **שן-ארי** (*Leontodon*). השם העברי לא שונה. בסוג זה בארץ 3 מינים: **שן-ארי שעירה** *Leontodon laciniatus*, **כתמה עבת-שורשים** *Leontodon tuberosus* ו**שן-ארי מחוספסת** *Leontodon asperrimus*.

תפוצתה של הכתמה היא ים-תיכונית. הצמח שכיח בבתה ובשטחים הפתוחים בחורש הים תיכוני. נפוץ ברוב אזורי הארץ עד לצפון הנגב.

ספרות:

זהרי מ 1987 כל עולם הצמחים. עם עובד.

פינברון-דותן נ ודנין א 1991 המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל. כנה. ירושלים.

שמידע א 2005 צמחי ישראל, המדריך השלם לצמחים ופרחים בא"י. הוצאת מפה.

==========

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: אלוני ע 2016 כתמה עבת שורשים Leontodon tuberosus - פורחת בחבל הים-תיכוני (דצמבר 2016), פורחי החודש, כתב-עת "כלנית" מספר 3.
https://www.kalanit.org.il/leontodon-tuberosus/